

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE WIE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:3

Onder redactie van Prof. Dr K. Schilder.

Medewerkers: Ds F. A. den Boeft, Helpman; Ds E. T. v. d. Born, Amersfoort; Drs R. H. Bremmer, Zwolle; Ds J. van Bruggen, Assen; Drs D. J. Buwalda, Kampen; Prof. P. Deddens, Kampen; Ds L. Dockes, Hilversum; Ds D. van Dijk, Groningen; Ds J. Francke, Rotterdam; P. Groen, Rotterdam; Prof. B. Holwerda, Kampen; K. v. Huizen, Groningen; A. Janse, Breda; Dr P. Jasperse, Leiden; Ds B. Jongeling, Apeldoorn; Ds H. Knoop, Rotterdam; Ds J. Meester, Haarlemmermeer; Mr J. Meulink, Enschede; Drs H. M. Mulder, Kampen; Dr G. K. Schoep, Den Haag; A. Schilder, Den Haag; Ds H. J. Schilder, Utrecht; Ds J. Smelik, Groningen; Dr H. Smilde, Groningen; Ds J. P. v. d. Stoel, Grootegast; D. Stroo, Bussum; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa, U.S.A.; Prof. C. Veenhof, Kampen; Ds G. Visée, Kampen; Ds C. Vonk, Schiedam; Ds F. de Vries, 's-Gravenhage; Ds D. K. Wielenga, Rotterdam; A. Zijlstra, Groningen.

Alle stukken bestemd voor de Redactie: Prof. Dr K. SCHILDER, Vloedijk 14, Kampen; voor medewerkers: rechtstreeks aan hen of aan de administratie.

Adm.-adres: Oosterbaan & Le Cointre N.V., Goes. Tel. 2424 — Postrek. Nummer 406010 ten name van „DE REFORMATIE“, GOES.

Abonn.: f 4.— per halfj., buitenl. f 10.— per jaar; losse nummers 20 cent, alles bij vooruitbetaling. Advertentiën: 20 cent per m.m.

INHOUD: Hoofdartikel: Is Europeesche Federatievorming raadzaam? 12. — Uit de Schrift: Het waterbad in (het) Woord (Ef. 5:26). — Kerkelijk leven: Voorloepig slotwoord (Inzake „Amerika“). — Onjuiste voorlichting van den heer K. Norel. — „Gek geworden“. — Op verstrooiden reis. — Gedicht. — Op en om 't kerkplein:

Niet in slaap te preken? Ze snurken! — Pol. en Soc. leven: Verband en Verbond. — Boekbespreking. — Zending en Evang.: De kwestie van het Evangelistenambt, 17. — Aan een jongeren Tijdgenoot. — Groninger Brieven. — Persschouw. — Kerknieuws.

Deze belijdenis spreekt van geen veelheid, maar van door het Woord Gods geboden eenheid. Voor den Calvinist was zijn Kerk niets anders dan de wettige en eenige voortzetting van de aloude Kerk, die een tijdlang door pauselijke hiërarchie, met veronachtzaming van de voorschriften uit de H. Schrift, was onderdrukt. Alle prerogatieven in het openbare leven, die de oude Kerk had bezeten, en die met de H. Schrift niet in tegenspraak waren, behoorden dus automatisch op de herstelde en gezuiverde Kerk over te gaan. Voor den overtuigde R. Katholiek kon een zoo opgevatte gereformeerde Kerk dan ook slechts de beteekenis hebben van een tegen-Kerk. De Calvinisten dachten evenmin als de overtuigde Katholieken, dat er door de hervorming slechts een uiterlijke splitsing van de algemeene wereldkerk was ontstaan, georganiseerd naar de verscheidenheid van subjectieve gevoelens. Voor hun oogen zagen zij twee gescheiden Kerken, die een twist met elkaar hadden, die het gehele leven omspande.

Dit hield nog niet in, dat deze „twist“ moest worden uitgevochten met inquisitie en brandstapel. Sommige „Katholieken“, en vooral de Calvinisten, wisten dat dit middel faalt in geestelijke zaken. De tarwe en het onkruid moeten samen opgroeien tot den oogst. Maar zoolang de leiders der hervorming (en meestal ook hun aanhangers) door banvonnissen werden getroffen en hun leer door dogmatische beslissingen voor de leden der oude kerkorganisatie verboden werd, bleef het, althans in de oogen der Gereformeerden, noodzakelijk dat de geschilpunten aan de orde konden worden gesteld. Het felt, dat er twee Kerken naast elkaar naar voren traden, kon door geen van beide partijen als een blijvend toestand worden aanvaard; hij was slechts denkbaar als een overgangstoestand, waarbij de eene partij de andere tot overtuiging zocht te brengen.

Vandaar dat de calvinistische consistoriën wel de vrijheid vroegen om hun geschil met de pauselijke Kerk aan de orde te stellen, maar niet de gelijkstelling van iederen eeredienst. Toen in 1566 het smeek-schrift der edelen aan de landvoogdes Margaretha van Parma werd aangeboden, om opschorting der geloofsplakaten te verkrijgen, werd dit smeek-schrift door Beza veroordeeld⁴³⁾. Want de afschaffing der plakaten zou tolerantie inhouden niet slechts tegenover de Calvinisten en hen, die Beza aanduidde als de „zogenoemde Katholieken“, maar ook tegenover de Wederdoopers en tal van „vermaledijde secten“, die als paddenstoelen uit den grond rezen. Indien de verboden edelen de opschorting der plakaten niet uitsluitend wilden vragen voor Calvinisten en Katholieken, tusschen wie het geschil liep, maar voor de geestesrichtingen in het algemeen, moesten — zoo schreef deze Geneefse opvolger van Calvijn — de geloovigen uitdrukkelijk mondeling en schriftelijk verklaren, dat zij met de actie der edelen niet instemden. Het zou voor hen altijd nog beter zijn om daardoor een nieuwe periode van lijden tegemoet te gaan, dan om alle ketterijen en godslasteringen ongestraft te zien heerschen, waaruit noodzakelijkerwijze een algeheel verderf en ondergang zouden voortvloeien.

Het ziet er daarom niet naar uit, dat het Independentisme met al zijn seeten door Beza zou zijn erkend.

Waar de Calvinisten het gezag in handen kregen, hetzij in het kanton Genève zelf, hetzij in de Nederlanden of in Schotland, waren zij er daarom niet mee tevreden, dat het Woord Gods nu zonder gewelddadige verandering kon worden gepredikt. Zij wilden ook de absolute beteekenis van dat Woord erkend zien, en daarom de prediking in de gezuiverde Kerken als het

Is Europeesche Federatievorming raadzaam? (XII)

HOOFDARTIKEL

De gevolgen van het formeel gegeven van de onafhankelijkheid van Nederland

DE GROOTE KERKHERVORMING.

Er is een populaire opvatting, die zegt, dat de groote kerkhervormingen van de zestiende eeuw de grondslagen verbraken, die de eenheid van de Europeesche samenleving konden vormen.

Wij deelen deze meening niet. Ook als men zegt, dat er vóór de hervorming geestelijke eenheid in Europa heerschte, en dat die juist door de hervorming werd verbroken, is dit geheel in strijd met de feiten. Want reeds lang voor de hervorming was de eenheid meer schijn dan werkelijkheid. Na den tijd van Karel de Groote is het met de geestelijke eenheid binnen de eene katholieke Kerk snel bergafwaarts gegaan. Kerkelijke hiërarchie, politieke invloed en libertinistische lichtzinnigheid van de welgestelde burgerij brachten reeds spoedig groote verdeeldheid in het middeleeuwsche, kerkelijke leven.

De kerkelijke hoogwaardigheidsbekleeders probeerden de krachten der Europeesche Kerken zooveel mogelijk bijeen te houden door toegeeflijkheid en aanpassing tegenover de verwereldlijking, en door inquisitie en geweld tegenover hen die op grond van de H. Schrift die aanpassing veroordeelden. Maar daardoor werd de uiterlijke eenheid gehandhaafd ten koste van de innerlijke. Het gevolg was, dat een krachtige activiteit steeds moeilijker werd, en dat de ontwikkeling van het Europeesche leven meer en meer buiten de Kerk begon om te gaan, ook al bleef in naam de band met de Kerk gehandhaafd. Ten tijde van de groote kerkhervorming was de eenheid van de Europeesche christenheid reeds zoo illusoir geworden, dat, toen de door den paus gekroonde keizer Karel V van Habsburg in een moeilijken en gevaarlijken oorlog met de Turken was gewikkeld, de „allerchristelijkste koning“ van Frankrijk, Frans I, juist een verbond met de Turken had gesloten.

Groen van Prinsterer zei dan ook geen woord teveel, toen hij verklaarde, dat de reformatie aan de verwarring der Middeleeuwen een einde maakte, en de overheersching van het ongeloof voorkwam⁴⁴⁾.

In de Middeleeuwen waren reeds verschillende pogingen tot herstel van de eenheid van de Kerk met haar Hoofd Jezus Christus gedaan. Maar ze stultten meestal af op vrees voor ongehoorzaamheid aan de pausen, of werden gesmoord in het brandvuur van de inquisitie. De eerste, die echter slaagde, was dr Luther. Verbrak hij nu de eenheid? Zijn poging tot herstel van de geestelijke eenheid van de Kerk werd na eenige jaren gevolgd door het pauselijke banvonniss, en toen ontstond de scheur. In die situatie konden hij

een innerlijk herstel uiterlijke scheuren onmogelijk uitblijven (1 Kor. XI, 19). Maar toch was de mogelijkheid tot herstel van de eenheid der Europeesche christenheid door de hervorming in beginsel teruggekeerd.

De hervormers streden voor den lof van Israël's God, dien zij opnieuw in overeenstemming met de H. Schrift wilden najagen, en droegen daardoor de meest oorspronkelijke bestemming uit, waartoe ieder mensch is geschapen. Vooral Calvijn wilde daaraan opnieuw het gehele leven onderwerpen, zoowel het kerkelijke als het politieke, en daardoor was de basis van de eenheid van het leven en van de hoogste geestelijke eenheid tusschen de menschen opnieuw gelegd.

De hervormers waren bovendien geen vage utopisten, die alleen de innerlijke eenheid tusschen de menschen wilden herstellen, en aan de uiterlijke eenheid geen waarde hechtten. Luther en Calvijn beriepen zich op de H. Schrift, ook als die de uiterlijke middelen aanwijst, waardoor de geestelijke eenheid wordt gesterkt (Efz. IV, 11). Daarom wilden zij ook de uiterlijke eenheid herstellen. De voorstelling, die zegt, dat alleen de R. Katholieken eenzelfde kerkelijk verband wilden, maar dat de Protestanten in de plaats daarvan een veelheid van Kerken en seeten voorstonden, geldt wel voor veel van de latere Independenten, en trouwens voor verschillende spiritualistische en humanistische richtingen, maar niet voor de directe aanhangers van Luther en Calvijn zelf. De luthersch geworden vorsten richtten de evangelische Kerken nieuw in en verklaarden de uitoefening van den godsdienst volgens de R. Katholieke ordeopvattingen als niet geoorloofd. En de Calvinisten wilden niet naast de Kerk van Rome een eigen, gereformeerde, Kerk inrichten. Integendeel, zij beschouwden het als den plicht van den vorst, dat hij de bestaande Kerk in haar geheel zou reformeeren en zuiveren van de ingeslopen dwalingen⁴⁵⁾. De gehele calvinistische geloofsbelijdenis verzette zich tegen de gedachte van een gereformeerde Kerk, die zich alleen maar een plaats zag toegewezen naast de bestaande organisatie der R. Katholieke Kerk. De gereformeerde, Nederlandsche geloofsbelijdenis zegt dat „niemand, van wat staat of kwaliteit hij zij, zich behoort op zichzelf te houden, om op zijn eigen persoon te staan; maar dat zij allen schuldig zijn, zichzelf daarbij te voegen; onderhoudende de eenigheid der Kerk. En opdat dit te beter mocht onderhouden worden, zoo is het ambt van alle geloovigen, volgens het Woord Gods, zich af te scheiden van degenen die niet van de Kerk zijn, en zich te voegen tot deze vergadering, het zij op wat plaats dat God ze gesteld heeft; ook ofschoon het zoo ware, dat de magistraten en plakaten der prinszen daartegen waren, en dat de dood of eenige lichamelijke straf daaraan hing“.

⁴³⁾ G. Groen van Prinsterer, *Ongeloof en Revolutie*, Utrecht, 1913, 152.

⁴⁴⁾ J. C. H. de Pater, *de kern van onze nationale gedachte*, uitg. W. de Zwijger sticht., den Haag, 13.

⁴⁵⁾ Id., 15.

HET WATERBAD-IN-(HET)-WOORD

UIT DE SCHRIFT

Opdat Hij haar zou heiligen, door haar te reinigen, door het waterbad-in-(het)-woord. Ef. 5:26.

In het brieffragment, waaraan we den bovenstaanden zin ontleenden, spreekt Paulus over de heerlijkheid van het huwelijk. Het kán en mág niets minder zijn dan een weerspiegeling van de unieke en innige eenheid, welke er bestaat tusschen Christus en het door Hem verlore volk, dat den naam van „kerk“ draagt. En omdat het huwelijk zoo iets groots kán en mág zijn, daarom moet het dat ook wezen.

Speciaal de mannen aansprekend, bindt Paulus hun op de ziel, dat zij hun vrouwen zullen liefhebben, precies zooals Christus zijn gemeente heeft liefgehad. Dat is een ontzaglijke eisch! Want het betekent een roeping tot dienst, waarbij men zich radicaal en altijd moet verloochenen. Jezus Christus heeft zijn gemeente immers zóó liefgehad, dat Hij zich voor haar volkomen heeft overgegeven, opdat Hij haar door haar te reinigen zou heiligen.

Met een paar woorden teekent Paulus in dezen zin heel het werk van Jezus Christus.

Christus heeft zich voor zijn gemeente overgegeven. Dat noemt Paulus eerst. Want dat is ook het éérste in Christus' werk. Dat is wat Hij op aarde voor de zijnen deed. Van zijn geboorte tot zijn begraven heeft onze Heiland immers maar één ding gedaan. Hij heeft zich zonder onderbreken, en met alles wat Hij was en had, ten behoeve van zijn volk, overgegeven. Overgegeven aan vernedering, hoon, lijden, dood, eeuwige verdoemenis. Dat was het eerste dat Jezus Christus voor de verlossing van zijn volk moest doen. Dat was het fundament voor zijn verderen arbeid. Dat was het mogelijk maken van wat Hij in tweeder instantie voor de zijnen tot stand wilde brengen.

En dat tweede werk van den Christus noemt Paulus hier ook. Het is dat wat Christus ook thans nog met en in de zijnen verricht. Het is het heilige door-reinigen. Het door middel van reinigen heiligen van zijn kerk.

Met deze woorden typeert Paulus de volkomen verlossing, welke Christus aan zijn volk schenkt.

Paulus noemt die op deze plaats kort en krachtig een heiligen. Dat wil zeggen: ze is een losrukken van Gods volk uit de strikken, de omklemming van zonde, wereld en satan, om het geheel en al over te geven en toe te wijden aan God. Het is een afzonderen van al de zijnen uit de menscheit die ondergaat, om ze over te dragen in Gods eeuwige koninkrijk. En deze heiliging, zoo verzekert Paulus tegelijk, volbrengt Christus door zijn gemeente te reinigen. Dat wil zeggen: door uit haar weg te doen, uit haar weg te wassen, met zijn bloed, al haar zonde, haar zonde-schuld en zonde-vuileheid.

Maar Paulus vertelt hier niet alleen wat Christus aan en in zijn kerk doet — hij zegt ons ook nadrukkelijk hoe onze Heiland dat werk tot stand brengt. We lezen immers, dat Christus zijn gemeente door reiniging heiligt, door het waterbad-in-(het)-woord.

Wat Paulus met deze woorden bedoelt is zonder meer duidelijk. Zelfs een kind zal onmiddellijk verstaan, dat de apostel hier over den doop spreekt. Wat kan het waterbad-in-(het)-woord anders zijn dan dat?

We willen in het kort nagaan wat Paulus hier omtrent den doop aan de kerk in Gods Naam verkondigt.

Het eerste wat ons bij de lezing van deze woorden moet opvallen is dit, dat Paulus uitdrukkelijk verklaart, dat bij den doop Christus de handelende Persoon is. Hij alleen. Hij uitsluitend. Het is immers Christus, Die de gemeente door het waterbad heiligt.

Dit feit heeft belangrijke consequenties.

Vooreerst vloeit hieruit voort, dat we van den bedienaar van den doop zullen afzien. Als Christus de eigenlijke, de feitelijke Dooper is, wat doet het er dan toe, door wien Hij den doop geeft. Ten opzichte van zoo'n uitdeeler van den doop zijn slechts drie dingen van belang. Vooreerst, dat de man die doopt, van Christus daartoe opdracht kreeg. Dan, dat hij het zóó doet, als Christus het voorschreef. En ten slotte, dat hij den doop alleen aan die menschen bedient, welke Christus daarvoor aanwees. Als het met deze drie dingen in orde is, is het volmaakt onverschillig door wiens dienst wij den doop ontvangen. Zelfs al is zoo'n dooper een slecht mensch, ja, een ongeloovige, dan heeft dat op den doop hem bedienenden doop niet den minsten invloed! Maakt het soms iets uit door welken postbode ons een brief wordt gebracht? Als de brief maar echt is en bij den juiste geadresseerde wordt gebracht is alles in orde!

Maar niet alleen zullen we geen bijzondere waarde aan den menscheitken dooper toekennen — we zullen evenmin iets bijzonders zoeken in het middel waarvan Christus zich bij den doop bedient. Dat middel, dat „element“, is water. En daar „zit“ nu niets bijzonders in. Het wordt uit den grond gepompt of men vangt het op uit een kraan en het blijft precies wat het was. Na gebruik kan men het weggooien. Het was en is en blijft doodgevoorn water, dat de onreinheid van onze zielen nooit kan wegwassen. Er is geen bijzondere kracht Gods in. En we zullen daarom moeten zorgen, dat we er ook niets buitengewoons in zoeken. Want dan maken we van dat „element“ een afgod.

Men moet er zich voor wachten, schrijft Calvijn, dat men niet óf aan het teeken, óf aan den dienaar toeschrijft wat uitsluitend en alleen aan God toekomt. Dat wil zeggen: men moet den bedienaar van den doop niet voor den bewerker van de afwassing aanzien en men moet het water niet beschouwen als datgene, wat de ziel van haar onreinheid reinigt¹⁾. Men moet er zich ook voor hoeden, dat men, al is het ook maar voor een klein beetje, zijn vertrouwen op het element of op een mensch stelt. Want dit is ten slotte het ware en juiste gebruik van het sacrament, dat het direct naar Christus leidt en in Hem plaatst²⁾.

Zoo is dus Jezus Christus de eenig Handelende in en met den doop. Hij doet alles, Hij geeft alles. Hij doet en geeft alles alléén.

Maar dat neemt niet weg en heft niet op, dat de Heere Christus wat Hij doet en geeft ten slotte toch ook door den doop wil doen en geven. Die doop is zijn orgaan, zijn instrument. En

¹⁾ Cavendum ne, quod unus Dei est, vel ad signum, vel ad ministrum transferatur: hoc est, ut minister censetur ablutionis autor, ut aqua putetur animae sordes purgare.

²⁾ Cavendum ne ulla fiduciae nostrae portio vel in elemento, vel in homine haereat. Quando hic demum verus ac rectus sacramenti usus est, recta nos ad Christum manu ducere, et in ipso sistere.

Hij heeft ons daaraan gebonden. Wij moeten Hem en zijn gaven daarin zoeken en we zullen ze daarin ook ontvangen! Wie den doop veracht, veracht Hem en zal zich de eeuwige zaligheid zien ongaan.

Op welke wijze nu de doop Christus' instrument kan zijn en ook inderdaad is, zegt Paulus kort en massief als hij den doop het waterbad-in-(het)-woord noemt.

Zeker, de doop is ook water, of liever: een waterbad. Maar het is een waterbad-in-(het)-woord. Of, zooals er eigenlijk nog pittiger en krachtiger staat: een waterbad-in-w-o-o-r-d. Dat wil zeggen: de doop is een waterbad, maar dan zóó, dat daarbij het woord Gods het één en het al is. Het woord is a.h.w. het element waarin dat waterbad zich bevindt, waardoor het wordt omgeven, waaraan het zijn betekenis, kracht en werking ontleent. Wanneer het woord wordt weggenomen, vergaat alle kracht van den doop — en ook van het avondmaal. Want deze sacramenten zijn niets anders dan zegels van het woord³⁾. Zonder woord zijn ze hol, leeg, ijdel. Wanneer de menschen bij de sacramenten op iets anders dan het woord zien komt daar alleen iets ongegronds en onzuivers, ja de eene na de andere razernij uit voort⁴⁾.

Maar mèt het woord, in het woord, door het woord, kortom als verzegeld woord van God — speciaal als verzegeld beloftewoord des HEEREN — is de doop inderdaad en ten volle een orgaan, een instrument van Jezus Christus. Als verzegeld beloftewoord geeft God het als een waarachtig onderpand van de heiligmaking, waarover Paulus sprak. God geeft dien doop als een betuiging van onze afwassing. Maar het is tegelijk een betuiging, waardoor God tegelijk ook tot stand brengt wat Hij afbeeldt⁵⁾. Zoo, als verzegeld beloftewoord, is de waarheid van den doop — de heiliging die bewerkt werd door Christus' zelfovergave — aan den doop verbonden. Of, wat hetzelfde is: de doop biedt die heiliging aan. Als het met den doop zóó niet stond, dan zou het zeer ongepast zijn dat Paulus den doop een zielebad noemt⁶⁾. Maar nu, nu de doop inderdaad is en geeft de afwassing der zonde en de vernieuwing des levens, of anders gezegd: de heiliging-door-reiniging, nu is deze naam schoon en goed.

Zie, dit alles is de doop.
De doop is een waterbad-in-w-o-o-r-d.
De doop is een zielebad.
De doop is een verzegelde belofte.

De doop is een instrument van Jezus Christus, waardoor Hij de vergeving der zonden en de vernieuwing des levens schenkt.

Zeker, dat wat de doop is en geeft kan alleen en zal ook alleen door den geloovige in het geloof worden ontvangen. Een ongeloovige houdt ten slotte niets dan ijdele teekenen over! En hij vergriipt zich door zijn ongeloof aan het lichaam en bloed van Christus, dat ook naar hem in den doop werd toegedragen en aangeboden.

Maar dit goddelooze doen der ongeloovigen verandert aan den aard, de natuur, het wezen, de kracht van den hun bedienenden doop niets.

De doop was, is en blijft, altijd en voor ieder: het waterbad-in-(het)-woord, waardoor Christus de door zijn zelfovergave verworven heiliging van de zijnen aan ons toont, voorhoudt, aanbiedt en geeft. C. V.

³⁾ Nam verbo sublati, perit tota vis sacramentorum.
⁴⁾ Ubi allo respicimus quam ad verbum, nihil sani, nihil puri: sed alia ex aliis deliria nascuntur.
⁵⁾ Nobis ablutionem nostram testatur Deus, et simul efficit quod figurat.
⁶⁾ Nisi enim conjuncta esset rei veritas, aut exhibitio, quod idem est: impropria haec loquutio esset, baptismus est lavaeum animae.

VOORLOOPIG SLOTWOORD (Inzake „Amerika“)

KERKELIJK LEVEN

geestelijk concentratiepunt van volk en staat doen aanvaarden. Door het aanstellen van goede onderwijzers werd de school dienstbaar gemaakt aan de opvoeding in de gereformeerde religie. Door de diaconie werden de armen in aanraking gebracht met de gereformeerde Kerken, en door de eischen, die aan de regeringspersonen werden gesteld, werden ook de hogere standen voor de gereformeerde belijdenis geïnteresseerd⁴⁶⁾.

De Kerk van de reformatie was er dus wel op ingesteld om de taak over te nemen, die de R. Katholieke Kerk zooveel eeuwen had trachten te vervullen.

Nu merkt men op, dat er van het begin af een verschil was tusschen Calvijn en Luther. Toch behoefde daarin niet de kiem der verdeeldheid te liggen. Calvijn zag in verschillende opzichten de consequenties der hervorming scherper dan Luther, maar bleef zeer verdraagzaam tegenover hem, ook als Luther's onstuimigheid wel eens in onverdiend schelden oversloeg⁴⁷⁾. Tegenstellingen begonnen eerst te ontstaan met de volgelingen van Luther, die niet altijd vrij waren van een zekere halfsalachtheid. De Luther-schen in de Nederlanden hebben b.v. de consequente recht op het doel afgaande politiek der Calvinisten tegenover Philips II meermalen afgekeurd⁴⁸⁾. Toch hadden deze verschillen opgelost kunnen worden; als men die ook in later tijd maar met christelijke liefde was blijven onderzoeken, en niet had laten rusten.

DR A. J. VERBRUGH.

⁴⁶⁾ P. Geyl, Eenheid en Tweeheid in de Nederlanden, Lochem, 1946, 177.

⁴⁷⁾ W. de Zwart, Calvijn in het licht van zijn brieven, Kampen, 1938, 86.

⁴⁸⁾ H. A. Enno van Gelder, Vrijheid en Onvrijheid in de Republiek, I. Haarlem, 1947, 98.

(RECTIFICATIE VOORAF: In ons nummer van verleden week is, doordat bij de correctie een verkeerde regel in het zetsel ingeschoven is, een passage zoo goed als onleesbaar geworden. We hebben het oog op bl. 171, kolom 1, tweede helft, de passage, die begint met: „De één concludeert“... en dan vijf regels verder, tot en met het woord „beloofd“. Het stond er aanvankelijk zóó:

De één concludeert: God is waarachtig: Hij heeft dus eigenlijk (aan den verworpen N.N.) niets beloofd.

De ander concludeert: God is waarachtig: Hij heeft dus eigenlijk (en dat raakt dan alle gedoopten) niets zonder dreigend beloofd.

Nu zal de bedoeling wel duidelijk zijn.

Nu we toch aan het rectificeren zijn: de lezers van deze reeks hebben, hoop ik, goede nota genomen van de „aanvulling“ op bl. 172, kolom 1; daar wordt een volzin alsnog opgenomen, die had moeten staan in den hier afgedrukten brief van onze deputaten aan die der Prot. Ref. Churches doch die bij het overtypen van den brief verloren ging. Daarin wordt verwezen naar hun eigen uitspraak: „dogmatische verschillen, die er mogelijk tusschen u en ons bestaan, zijn geen confessionele verschillen“. Deze zin moet erbij gelezen worden, omdat zóó pas duidelijk wordt, waarom de brief van onze deputaten sprek van zóoiet als een „koper-nikaansche wending“. Dit in de aanvulling alsnog geciteerde zinnetje is volkomen juist, en nu, en getuigt van zuivere situatietekening. Het is het zinnetje der verstandigen, die niet in de fuik geloopt zijn, waarin in 1944 een verdunde synode gezwoomen is, tot haar en veler verderf. En we hopen, dat het gezonde verstand eenmaal zal wederkeren.

om te erkennen, dat men bij zulke inzichten alleen maar wint, en de kerkelijke eenheid, dat groote goed, niet helpt verscheuren, zooals in 1944 geschied is in Nederland, en hier en daar ook al gebeurd is in Amerika—Canada.

Tot zoover dit inleidend woord ter rectificatie, K. S.).

We komen, de lezer heeft het al begrepen, tot ons voorlooppig slot. „Voorlooppig“, — want je moet zoo goed als nooit zeggen: ik praat geen woord meer erover. Dat is gevaarlijk, en niet altijd in het belang van degenen, aan wie je, door te schrijven, een broederdienst bewijzen wilt. Wie niet begrepen heeft, dat het om zóó'n dienst hier tenslotte ons gegaan is, die begrijpt van ons bedoelen een bitter klein beetje.

Maar toch maar een „slot“, dacht ik, voorshands. Ik geef toe, dat dit een afwijking van mijn program is. Er is in de Korte Verklaring nog wel wat, dat mij de moeite van opzettelijke bespreking waard schijnt te zijn. Op gevaar af, dat andere onderwerpen voor deze rubriek zouden blijven liggen, heb ik aanvankelijk dan ook het voornemen gehad, héél het stuk onder de loupe te nemen. Omdat de zaak mij de moeite waard scheen, zoowel in het belang van onze kerken, als in die van de Prot. Ref. Churches, die ik heb leeren kennen, dacht ik, en waar ik veel van gehouden heb, en nog houd, omdat ik altijd respect heb gehad voor haar mannelijke strijd in de dagen van de gemeene-gratie-binding, die in Amerika op zoo ondeskundige wijze,

na een h
glijdinge
werk, oo
wat geld
liefde to
kregen, d
Hij verze
mer, dat
betuiging
blij, ne
omdat d
deeren d
Daar heb
blij, dat
afmeet n
mij daár
Den laats
vangen, c
ration“;
rigens m
men moe
een wig t
nen, die
zijn gew
ik openl
bleek. Ma
ontwikkel
sche „sym
vrees ik
zien), la
ik, beter
aan niet-
muletjes
denken, e
13 Decem
de nonsen
zendbrief
schen indi
openlijk b
ter, dan
schen alle
quenties
staan, e

Dat ik
zijn reden
toegezond
Daar b
artikelen
Best.

Als hij
kondigd, b
gepraat, e
zicht-met-

Maar w
Dit: co
uit Schild
ze r a k e
Daar be
in de pers
rekenen m
Maar in
dan houd

Voor de
als ik h
noeg gezeg
brokken, d
er mensche
in-kwestie
die het pu
geschrijf
stellen, wa
toch niet
geeft geen

Want he
Schilder, c
dogmat
zeggen, in
zie tientall
mand een
knappe-the

t Punt-in
uit elka
tisch forme
vechten, of
terwijl ze
mulieren o
gen aangas
van een op
op kern-ke
toogen reke
temidden v
staan, die

door gele
op een ande
is. Of: die
kanten uit
een andere
van de Sch

Als coll
is, of de K
woord stuk
„The poi